
70 РОКІВ ІЗ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВОЛОДИМИРА КОСТЯНТИНОВИЧА КУЛЬБАКИ (1954—2009)

У березні 2024 року виповнюється 70 років від дня народження Володимира Костянтиновича Кульбаки, археолога, краєзнавця, викладача, дослідника та популяризатора старожитностей Північного Приазов'я.

В. К. Кульбака народився 22 березня 1954 р. у м. Маріуполь (колишній Жданов) на Донеччині. Саме тут, у приазовських степах, зародилася відданість допитливого хлопця історії рідного краю. Після закінчення середньої школи (1971 р.) та строкової служби в армії майбутній дослідник розпочав свій шлях в археології. В. К. Кульбака пройшов неабияку польову археологічну школу знаного українсько-го археолога С. Н. Братченка, працюючи лаборантом в експедиціях Інституту археології АН УРСР на Луганщині (1976—1983).

Упродовж десяти років — із 1971 по 1981 роки — загопи Сіверськодонецької, Другої Сіверськодонецької та Донецької ново-будовних експедицій Інституту археології АН УРСР на теренах Ворошиловградської та Донецької обл. розкопали десятки курганів, у яких дослідили сотні поховальних пам'яток від пізнього енеоліту до пізнього середньовіччя. Крім того, під час археологічних розвідок цих експедицій було виявлено чимало інших археологічних об'єктів — від стоянок пізнього палеоліту до кочовищ середньовічної доби. Саме в цей час у донецьких та сіверськодонецьких експедиціях на сході України пройшла підготовку ціла плеяда висококваліфікованих археологів-польовиків. До їх кола увійшов також В. К. Кульбака.

Набутий досвід із методики польових археологічних досліджень ще за т. зв. «ново-будовної доби» 1970-х років та отримана заочно професійна освіта на історичному факультеті Донецького держуніверситету (1980—1986) дозволили Володимирі Костянтиновичу із середини 1980-х років продовжити самостійні археологічні дослідження вже на теренах рідного Приазов'я й Донеччини.

Важливим етапом становлення для молодого спеціаліста як організатора археологічних робіт було створення власної експедиції. Перші самостійні розкопки курганів на території м. Маріуполь та його околиць молодий дослідник

провів у польові сезони 1984—1986 років як керівник створеного ним археологічного гуртка при Орджонікідзевському районному Будинку піонерів м. Жданова. Гурток із часом переріс у Маріупольську археологічну експедицію (МАЕ), яка згодом увійшла до складу кооперативу «Археолог» при Інституті археології НАН України.

Після завершення навчання у 1986 р. Володимир Кульбака продовжив удосконалювати методику польових археологічних досліджень; набуті теоретичні та практичні знання стали базою для подальшого підвищення кваліфікації. Якийсь час він працював у складі науково-дослідного сектора кафедри археології, історії стародавнього світу та середньовіччя Донецького держуніверситету (1986—1987), де виконував обов'язки інженера й очолював дослідження курганних старожитностей Донеччини як керівник Маріупольського (Жданівського) загону експедиції ДонДУ.

Розкопки приазовських курганів проводились у плідній співпраці зі співробітниками Маріупольського (Жданівського) краєзнавчого музею. Саме з ініціативи Володимира Кульбаки 1988 р. у музеї було відкрито госпрозрахунковий сектор археології, який

діяв на постійній основі під його керівництвом. Але вже наступного року МАЕ продовжила свою роботу у складі Лабораторії охоронних археологічних досліджень науково-виробничого об'єднання «Київкультбудреставрація» Міністерства культури УРСР, де В. К. Кульбака очолив відділ археології Донбасу (з 1991 р. — відділ археології Півдня України Українського фонду культури). Протягом 1989—1993 років МАЕ продовжила роботи на теренах Приазов'я та Донецького кряжа. Але у зв'язку із договорами на проведення рятувальних робіт у зоні новобудов у цей період експедиції довелося досліджувати кургани і в інших регіонах України (Луганська, Миколаївська та Херсонська області).

Зі зникненням СРСР майже нанівець зійшли й новобудовні розкопки, а тому в цей час багатьом археологам довелося шукати інших цілей докладання своїх здібностей та енергії. 1997 р., після тривалого періоду невизначеності і поневірянь, В. К. Кульбака починає працювати старшим викладачем кафедри історичних дисциплін історичного факультету Маріупольського державного гуманітарного коледжу, а пізніше — інституту й університету (МДУ). Перейшовши на викладацьку роботу до нещодавно створеного гуманітарного навчального закладу він активно долучився й до організації практичної археології в інституті. За підтримки керівництва навчального закладу було створено постійну археологічну експедицію, яка протягом 12 років функціонувала під керівництвом науковця та стала гідним продовженням дослідницьких традицій МАЕ. Відтепер студенти-історики під орудою свого наставника в межах проведення археологічної практики здійснювали розвідки й розкопки пам'яток на території міста та в його околицях.

Загалом із 1984 по 1999 роки експедиції під керівництвом В. К. Кульбаки дослідили в 61 кургані 278 поховань від доби енеоліту до пізнього середньовіччя та 42 середньовічні поховання у 2 ґрунтових могильниках.

Уродженець Маріуполя, Володимир Костянтинович цілеспрямовано поповнював фонди міського краєзнавчого музею матеріалами зі своїх розкопок. Завдяки роботам МАЕ колекція музею поповнилась більше ніж 600 експонатами, що вирізняються безсумнівною репрезентативністю та відбивають різні аспекти культури стародавнього населення регіону. Одночасно дослідник доклав чимало зусиль для створення

спеціальної аудиторії для проведення занять з археології та організації університетської археологічної лабораторії, яка врешті-решт стала підґрунтям для створення у 2016 р. Музею історії та археології МДУ.

Однак сьогодні із сумом можна констатувати, що внаслідок російської військової агресії університетського музею вже фактично не існує: експозиційне приміщення знищене, а залишки колекції та фондів пограбовано російськими загарбниками чи мародерами. Невтішна доля спіткала й археологічну колекцію, що зберігалася в міському музеї, яка, на жаль, також загинула внаслідок руйнування та спустошення.

Саме університетський (інститутський) період життя В. Кульбаки відзначився активною творчою й публікаційною діяльністю. За сприяння української діаспори, зокрема Археологічного товариства штату Огайо, США, дослідник підготував та видав серію з чотирьох монографічних досліджень, присвячених індоєвропейським студіям. В основу розробок лягли яскраві матеріали, здобуті під час розкопок МАЕ.

Утім, на жаль, новим творчим задумам і планам не судилося здійснитися: 15 лютого 2009 р. Володимир Кульбака відійшов у засвіти.

Професійний археолог, краєзнавець і педагог Володимир Костянтинович Кульбака був відкритою та веселою людиною, яка щиро захоплювалася дослідницькою працею, що була нерозривно пов'язана з Маріуполем та Приазов'ям. Важко переоцінити значення матеріалів, здобутих МАЕ (а згодом і експедицією МДУ) під його керівництвом. Та однак найголовніше, що за роки своєї науково-педагогічної діяльності Володимир Костянтинович передав тогочасним студентам, — це любов до рідного краю та історії, до наукової діяльності і польових студій. Послідовники та учні археолога спільно продовжили його справу, досліджуючи старожитності, якими так багатий приазовський степ.

Світлі спогади про невтомного ентузіаста своєї справи, непересічну, порядну, яскраву та інтелігентну людину назавжди залишаться в пам'яті його учнів, колег та друзів, а також багатьох шанувальників української археології та історії.

В. О. Забавін, С. Г. Небрат